

Brangakmeniai Juditos Vaičiūnaitės poezijoje

Virginija BALSEVIČIŪTĖ-ŠLEKIENĖ

Vilniaus pedagoginis universitetas

Pagrindiniai žodžiai: *organinės kilmės brangakmeniai, neorganinės kilmės brangakmeniai, semantiniai kontekstai.*

Akmuo valstietiškoje poezijoje dažniausiai reprezentuoja žemę. Kaip yra žemės jausmo neturinčioje Juditos Vaičiūnaitės poezijoje? Ar yra joje akmenų? Jei taip, ką jie reiškia? Iš karto reikia konstatuoti, kad akmenų yra, tiesa, nedaug, ir jų semantiniai kontekstai nėra įdomūs. Kas kita – brangakmeniai. Straipsnyje analizuojama brangiųjų akmenų semantika, paplitimas Vaičiūnaitės poezijoje, asociatyviniai kontekstai, kuriuos kuria ryšiai su žmogaus ir gamtos pasauliais.

Šis analizės aspektas nėra pagrindinė Vaičiūnaitės kūrybos tyrinėjimo gairė, greičiau – periferinis dalykas. Renkantis tokį aspektą, ieškant jam metodologinio pagrindo, prisiminti prancūzų psichokritikų darbai – Gastono Bachelard'o, Charleso Maurono, Pier'o Guiraud, Jeano-Paulio Weberio, raginantys tirti subjektyvią asociacijų seką, ieškoti pasikartojančių metaforų. Ši iki šiol nepraradusi patrauklumo metodika teikia galimybę patekti į poetinį pasaulį kiek netikėtu rakursu. Brangiųjų akmenų Vaičiūnaitės kūryboje gausu – randama daugiau negu dvidešimt pavadinimų, jų vartoseną sudaro sistema, jie padeda niuansuoti svarbiausias lyrikos temas, tiesiog pasklinda įvairios tematikos eilėraščiuose, kartais kurdami netikėtus kontekstus.

Vaičiūnaitės poezijoje pats brangakmenis kaip bendrybė turi vertybinį statusą ir tai labiausiai išryškėja eilėraštyje „Kristalas“, nelengvai interpretuojamame tekste, atskleidžiančiame komplikuotą subjekto būseną ir sudėtingus jo ryšius su pasauliu:

Kai delnas geidžia tavo odos,
o tavęs nėra,
kas naktį mano lūkestis aštresnis ir didesnis.
Ta daugiabriaunė ir skaidri šviesa –
kristalo dėsnis,
todėl ir ilgesys vis auga taip, kaip mineralai.
Nors iš juodžiausių nemigos rūdynų,
keistą darną

igyja spindinti tyla –
 jos nepaliesi rankomis.
 Nors neapčiuopiama, nepasverta,
 vis tiek ji – brangakmenis,
 sutviskęs spalio gatvėje
 pro purvą ir pro darganą... (V a i č i ū n a i t ė 1980, 24)

Subtiliame meilės eilėraštyje sutelkta brangakmenio asociatyvinė seka – kristalas, mineralai, rūdynai, spindėjimas, „daugiabriaunė ir skaidri šviesa“. Galima justti, kad subjektas gyvena laukdamas, patirdamas geismą, lūkestį, ilgesį, yra kančiamas nemigos, žodžiu, patiria stiprų stokos ir neišsipildymo jausmą. Neigiamai konotuota jo aplinka – spalys, jo purvai ir darganos, nakties tamsa ir vienatvės jausmas... Brangakmenio semantika liudija sudėtingą ir daugiaprasmišką subjekto buvimą, jo šviesią, bet kartu ir žeidžiančią būseną. Eilėraščio prasmę formuoja netikėta subjekto būsenų ir mineralų jungtis. Daugelis brangiųjų akmenų yra kristalai, kurie auga atomas po atomo, sluoksnis po sluoksnio. Šiame eilėraštyje lūkestis taip pat auga kasnakt kaip brangakmenis, kaip mineralai auga subjekto ilgesys, kuris tampa „kristalo dėsniu“, liudijančiu stiprybę, skausmą, šviesą ir kitas prieštaringas ir sunkiai įvardijamas būsenas. Tyla lieka vienintele galimybe geismo ir ilgesio kamuojamam subjektui. Tyla turėtų kompensuoti subjektui stiprų stokos jausmą, žmogiškųjų ryšių nebuvimą. Tyla tampa brangakmeniu, turinčiu savo „keistą darganą“. Subjekto vienatvė gali būti prabangi.

Panašūs vertybiniai sprendimai dažni Vaičiūnaitės poezijoje. Teigiama, kad praėjęs laikas „igis kristalo / spindėjimą ir vertę“ (Ibid., 49). Dar minimi „spindulingi upių brangakmeniai“ (V a i č i ū n a i t ė 1998, 29).

Vaičiūnaitės poezijoje esama ir organinės, ir neorganinės kilmės brangakmenių.

Organinės kilmės brangakmeniai – gintaras, perlas, koralas, kiaukutas.

Gintaras Vaičiūnaitės poezijoje aptinkamas, kai ji kalba apie senovinį pagoniškąjį pasaulį, apie pagoniškąjį dievų panteoną. Tai būtų ciklai iš pirmojo jos kūrybos dešimtmečio „Pirmykštė ugnis“ (rink. *Pakartojimai*) ir „Senoviniai raštaženkliai“ (rink. *Po šiaurės herbais*). „Senovinius raštaženklus“ sudaro trys eilėraščiai: „Akmuo su pasaga“, „Akmuo su žalčiais“, „Akmuo su saulėmis“. Akmuo saugo pagoniškojo pasaulio simbolius. Minėtuose cikluose siekiama priartinti tą senąjį pagoniškąjį pasaulį, išgyventi praeitį kaip dabartį, bandoma įsivaizduoti pirmykštę moterį – šiurkščią ir švelnią:

...Išdžiūvo išgrežti plaukai –
 išdrikę, šviesūs, šiurkštūs –
 iš tolo žemiška šviesa bolavo jos pakaušis.
 Šalimais ant laukų akmens, padėtos vos praušus,
 dumbly, žuvim kvepėjo grubios gintarinės šukos...
 Ją aptėškė sutirpusių ledų ir liūčių purslai.

Atšiaurūs bruožai slėpė nuokalnių švelnumą.
Ji palietė uolieną, vėsią nuo nakties šalnų,
Ir juto dar nepradėtą miestų pulsą... (V a i č i ū n a i t ė 1968, 9)

„Grubios gintarinės šukos“ – to senovinio pasaulio svarbiausias ženklas. Gintaro pagoniškojo pasaulio regėjimuose tikrai daug:

Čia kvepia kuršių prakaitu, kaitra, pušim.
Čia vėjų metraščiai ant smėlio...
Kaip tave pažint,
mažytis gintaro dievuk,
smiltim ir plėnim užneštas,
negyvas žodžių skambesys, ištirpęs vėjy, užmirštas?
Tik saulė – kaip tuomet, kai gintarėjo girios,
Ji sukasi lyg pramotės pirmykštės gimos...
„Juodkrantė“ (Ibid., 11)

Eilėraštyje „Bangpūtys“ (iš ciklo „Pirmykštė ugnis“) minima deginama gintaro derva ir „gintariniai stabai laivų dugnuose ant lentgalių“ (V a i č i ū n a i t ė 1971, 90). Eilėraštyje tuo pačiu pavadinimu iš rinkinio *Debesų arka* vardijami gintare sustingę senojo pasaulio reliktai:

Lašalai gintare,
naktinis drugys gintare,
žvėries priešistorinis pėdsakas,
<...>
švies gintaro Saulė,
švies perkirstas gintaro Mėnuo,
švies žvaigždės, kur mariose mirga. (V a i č i ū n a i t ė 2000, 82)

Istorinėse reminiscencijose gintaro daug: „Šarmotos pušys ošia – saulėj krinta / lašai, sušalantys į baltą gintarą, / ties kūrgrindas sukausčiusia Nerim <...> pavasarinėj prieblandoje boluos / išblyškęs veidas snieginoj skaroj / ir balto gintaro karoliai“ (V a i č i ū n a i t ė 1990, 15). Lietuviškieji viduramžiai, iškylantys cikle „Kęstutaičiai. Restauracija“, pilni išdavysčių, žudynių, įvairiausių likimo iššūkių. Apie daugelį Kęstučio vaikų, ypač dukterų, išlikę labai mažai faktų, todėl bandoma juos restauruoti, pajusti, kaip „gintaru spindi gyvybė / kruvinose viduramžių kronikose“ (V a i č i ū n a i t ė 1984, 116), o praeitį geidžiama priartinti, patirti ją jauslėmis – pajusti praeities skonį, kvapą, ją išgirsti. Kunigaikščių pilys kvepia deginamo gintaro dūmais.

Eilėraštyje „Birutė“ atsiveria rūstus praeities pasaulis – tamsus horizontas,aiduokliškas pajūris. Gintarai tinka pagoniškajai kunigaikščienei Birutei – „ir tavo grubūs gintarai ant šlapio delno / iš pačių gelmių pažirę“ (V a i č i ū n a i t ė 1985, 351).

Gintaro vaizdiniuose ryški saulės, šviesos, gyvybės semantika: „šviesa lyg gin-

tarinis žiedas apie jį neblunka“ (V a i č i ū n a i t ė 1990, 58), „jo šviesa sutirštės tau lyg gintaras“ (V a i č i ū n a i t ė 2000, 92).

Perlų semantika kitokia. Senovės tautos tikėjo, kad perlų nuoviras suteikia vyrams jėgos, o perlų turinčios moterys sapnuoja gražius sapnus (D u d a, R e j k 1998, 166). Kiek kitaip yra Vaičiūnaitės kūryboje – perlai dažniausiai patenka į stiprų mirties semantinį lauką:

Auksinis žiede,
 spindintis iš katedros rūsių,
 kas liedino,
 kas iškalė heraldinę leliją,
 ko balzgas didžiulis perlas
 krūpsi nedrąsiu
 gyvenimo švytėjimu
 gūdžioj mirties kriauklėj,
 kieno balta ranka tave mūvėjo
 ir kieno
 tu dovana buvai ar palikimas,
 ant aksomo
 išniręs iš gelmių,
 kodėl tie skliautai ūkanoti,
 kodėl dabar esi
 vien paslapties, tamsos ir kosmoso?
 „Žiedas“ (V a i č i ū n a i t ė 1990, 26)

Eilėraščio „Gėlės senuose portretuose“ pradžia:

Išsegtos į plaukus
 tulpės, pakalnutės, astros,
 juodas kaspino aksomas,
 nėriniai ir perlai,
 akys iš tamsių auksinių rėmų –
 gyvos aistros,
 likusios iš nebūties
 jaunystės nykiai pergalei... (V a i č i ū n a i t ė 1984, 21)

Perlai šiame eilėraštyje – tik nedrąsus gyvybės švytėjimas iš kapo rūsio ar menka jaunystės pergalė, išlikusi senuose portretuose.

Perlai siejami su labiausiai mylima Vaičiūnaitės kūryboje moterimi – su Barborą Radvilaite: „tarytum / Lietuvos ir Lenkijos valdovė / ir numirus geistų / išlikti <...> / lyg apdais puotoj, / lyg perlų vėrinis“ (V a i č i ū n a i t ė 1998, 85). Gintarai skiriami kunigaikščienei Birutei, o perlų vėrinys – Barborai Radvilaitei, niuansuojant jų pasaulį, pagoniškojo laiko tolumas ir Renesanso spindesį.

Perlų motyvas metaforinėmis jungtimis susisieja su gamtos pasauliu („sumirga

perlais speigo dygsniai“ – V a i č i ū n a i t ė 1990, 52), „Kai lyg perlai sustingsta plaukuos tie lašai, <...>, kai langai perlamutro puokštėm žydės“ (V a i č i ū n a i t ė 1980, 71) arba patenka į subjektyvių asociacijų seką – „sekundės, suvertos ant spindulio / tartum perlinės“ (V a i č i ū n a i t ė 1990, 47).

Atskirai reikėtų paminėti perlamutrą, kuris taip pat gana dažnas Vaičiūnaitės poezijoje. Perlamutras – vidinė perlų austrių danga. Tai ta pati medžiaga, kuri dengia perlus. Ji gali būti iki dviejų centimetrų storio, iš jos daromi karoliai ir kiti papuošalai (C r o w e 2007, 138). Poetei, atrodo, perlamutras patrauklus savo prigesintu spindesiu, savo matiniais atspalviais, savo švelnumu: „Ir lyg perlamutrą <...> / dar glostai šviečiančią mano odą“ (V a i č i ū n a i t ė 1971, 82); „ir blankios sienos švies kaip perlamutras“ (V a i č i ū n a i t ė 1985, 86):

Triaukštį namą prieik,
nuo šarmos perlamutrinį,
sausais jo vijokliais šnarenk –
juk nenorom vis trumpini
kelionę į tolimą žiemą,
kasnakt vis gilesnę,
į saulę lyg perlą už lango,
į užmirštą giesmę
jo kiaukute.....
eik, dar girdi savo kraujo užimą,
kaskart duris pradarai
ir randi tik tuštumą,
lyg sapno šešėlį
akis pramerkusi nutrini
tą namą tamsoj,
nuo mėnulio šviesos perlamutrinį.
„Namas tamsoj“ (V a i č i ū n a i t ė 1984, 46)

Šiame eilėraštyje reflektuojama vaikystės namų ir jų teikiamų vertybių tema, kuriamas namo – perlamutrinio kiaukuto – vaizdinys. Sutelkiama visa asociacijų seka – kiaukutas, perlamutras, saulė lyg perlas...

Koralai. Aktualizuota jų spalva. Beveik visada koralai yra raudoni, o raudona spalva Vaičiūnaitės kūryboje visados reiškia karščiausius jausmus, intensyviausias dvasines būsenas. Metaforų junginiuose koralai patenka į kūrybos izotopiją: „trokštu žodžių – koralų kruvino vėrinio“ (Ibid., 90):

Raudona gija, Velykų kiaušiniai, koralai
apsaugos nuo pikto,
nuo keršto, kerų,
nuo blogos
akies, nuo tamsos apžavų –
sušildys, globos
per darganą...
„Raudona gija“ (V a i č i ū n a i t ė 1995, 63)

Koralų vaizdinys šiame eilėraštyje dvelkteli ezoterika – jie gali apsaugoti nuo piktų kerų... Raudonos spalvos izotopija tolesniame tekste prijungia šermukšnius ir erškėtrožes, mėgstamus Vaičiūnaitės augalus, tampa ta „raudona gija“ ir kartu struktūriniu eilėraščio pagrindu. Metaforiniai atitikmenys jos kūryboje dažnai susieja brangakmenių ir gamtos pasaulį: „šerkšnota erškėtrožė – kovo koralas“ (V a i č i ū n a i t ė 1984, 38); „aš čia – po šermukšnio koralais“ (V a i č i ū n a i t ė 1985, 96). Koralai gali būti ir mėgstamu papuošalu: „raudoni koralai ant kaklo“ (V a i č i ū n a i t ė 1998, 114).

Kiaukutų papuošalai, panašiai kaip gintaras, taip pat yra pagoniškojo pasaulio atributas, jie patrauklūs savo paprastumu, primityvumu, gamtiškumu: „O Kęstučio jaunėle, / ežero sraigių karoliais“ (V a i č i ū n a i t ė 1984, 116).

Neorganinės kilmės brangakmenių Vaičiūnaitės kūryboje yra daug. Reikia paminėti, kad neorganinės kilmės brangakmeniai turi savo klasifikaciją – genealoginį medį. Įvairiuose žinyuose jie paprastai siejami su astrologija (su Zodiako ženklais), aptariamas jų poveikis kūnui (gydo ligas, ramina, suteikia tam tikras fizines ir dvasines savybes). Yra Saulės ir Mėnulio akmenys. Brangieji akmenys apgaubti tikėjimais – akvamarinas galės nuraminti jūroje audrą, jaspis saugo nuoaiduoklių ir nusivylimų meilėje, agatas saugo nuo nuodų ir neleidžia prasidėti audrai ir t. t. (D u d a , R e j k 1998, 50–106).

Neorganinės kilmės brangakmenių ypač pagausėjo vėlyvojoje Vaičiūnaitės kūryboje – rinkiniuose *Šešėlių laikrodis* (1990), *Seno paveikslo šviesa* (1998), *Debesų arka* (2000). Paskutiniojo dešimtmečio Vaičiūnaitės kūryboje jos poetinis pasaulis tampa kameriškas, rafinuotas, ir brangakmeniai, jų semantika itin aktualūs. 2001 m. pradžioje, pasirodžius paskutiniajai Vaičiūnaitės knygai *Debesų arka, Dienovidyje* buvo išspausdintas Viktorijos Daujotytės ir Leonardo Gutauskio pokalbis apie ją. Kaip išsiskiriantis tekstas minimas eilėraštis „Hildegarda“, kurį palydi judviejų komentaras – „Juk Judita yra brangakmenių ir žolynų žinovė“ (D a u j o t y t ė , G u t a u s k a s 2001, 7–9):

Iš viduramžių balsas
 vidurnakčio skliautų aukštybėse
 gieda vienuolė,
 skaisti Hildegarda,
 vargonuojanti
 brangakmenių ir žolynų žinovė,
 tamsiais debesynais
 ataidi dar kartą
 jos malda. (V a i č i ū n a i t ė 2000, 10)

Kokie yra dažniausi neorganinės kilmės brangakmeniai Vaičiūnaitės eilėraščiuose? Iš karto reikia pastebėti, kad labai retas ir mažai svarbus yra deimantas (jis dažniausiai funkcionuoja palyginimuose, susiejančiuose brangakmenius ir gamtos reiškinius – „juodas deimantas – viduržiemio naktis“ (V a i č i ū n a i t ė 1990,

60), „ar šarmos besikraunantis žiedas / virs deimanto obuoliu“ (V a i č i ū n a i t ė 1987, 143).

Kaip itin svarbūs minėtini **sidabras** ir **auksas**. Jų kontekstai ir asociatyviniai laukai poetės eilėraščiuose platūs ir įvairūs. Beje, tiek apie auksą, tiek apie sidabrą brangakmenių sąvaduose teigiama, kad jie lėtina senėjimą, mažina depresijas, žodžiu, žmogui daro tą patį pozityvų poveikį (D u d a, R e j k 1998, 172–176). Carlos Gustavas Jungas aiškino, kad žmonės auksą mėgsta todėl, kad jis yra vienas iš savasties simbolių, koncentruoja būtį, bet Vaičiūnaitės kūryboje tai nėra pastebima.

Mėgstamas Vaičiūnaitės poezijoje ir sidabras, ypač iš jo pagaminti papuošalai: „Žiūrėti į ugnį, / į pilnaties šviesą, / nešioti sidabro papuošalus“ (V a i č i ū n a i t ė 2000, 117). Tai vienas iš pačių paskutiniųjų poetės eilėraščių, jame labai ryški išėjimo nuojauta.

Auksinių papuošalų netrokštama, bet paties aukso poetės kūryboje labai daug. Jis kuria šviesos ir švytėjimo izotopiją, yra dažno eilėraščio fonas: „vėl šaltu auksu mirgantys peizažai / išnirę iš tamsos į tamsą grims“ (V a i č i ū n a i t ė 1990, 99); „Regėsi: Traidenio auksinė prasmegusi sostinė / tai tviska rudens spinduliavime“ (Ibid., 16).

Istorinėse ir kultūrinėse Vaičiūnaitės reminiscencijose gausu aukso ir sidabro, paauskuotų, pasidabruotų daiktų ir detalių. Jie kuria emocinę atmosferą, teikia praeities koloritą: „gaus žemėj / ragas, sidabru apkaustytas“ (V a i č i ū n a i t ė 1990, 15), minima sidabrinė mirusiosios antkaklė ir karių paauskuoti šarvai (V a i č i ū n a i t ė 1990, 17). Svarbus ir siuvinėjimas aukso siūlais: „kur siuvinėja auksu / vėjuotą vėliavą kunigaikštytė“ (Ibid., 22), „sidabriniai ir auksiniai didikų indai“ (Ibid., 25), auksu papuošti rūbai „Užupio vėjai / bloškė tavo auksinį drabužį atgal“ (Ibid., 24). Svarbus ir savo šeimos pokariu išparduotas sidabras (Ibid., 60). Auksas ir sidabras kuria religinės tematikos paveikslų koloritą – Marijos „sidabro rūbas / puoštas aukso gėlėmis“ (V a i č i ū n a i t ė 1994, 77).

Sidabras taip pat kuria meninių vaizdų foną: „Sidabrinis birželio žydėjimas – fonas, / kai balti ligi širdgėlos puslapiai / auštant šiušena...“ (V a i č i ū n a i t ė 1980, 13).

Toks pat foninis brangakmenis yra lazuritas. Su vašku ir aliejumi sumaišyti lazurito milteliai senojoje tapyboje buvo naudojami kaip dažai (ultramarinas): „Dažai iš lazurito / gobiančiam Madoną / mėlynam apsiaustui, / dažai iš lazurito / Renesanso dangui, / jo giedram gamtovaizdžiui...“ (V a i č i ū n a i t ė 1998, 71). Spalviniu fonu tapę brangakmeniai padeda atskleisti vizualiuosius Vaičiūnaitės lyrikos aspektus.

Auksas, sidabras ir marmuras neatskiriama sakraliojo Vilniaus dalis. Visų pirma – kaip puošybos priemonės, interjero detalės. Jų gausiai pažeriama cikluose „Vilniaus bažnyčios“. Priešingai – pajuodęs auksas ar suskeldėjęs marmuras atskleidžia bažnyčių apleistumą, liudija eroziją ir laiko tėkmę: „pro nešvarų auksą <...> skeldi padūmavęs marmuras“ (Ibid., 93). Marmuro esama nemaža – skulptūrų marmuras, senovinių antkapių marmuras, „ant sienų balti ir šalti bareljefai iš marmuro“ (V a i č i ū n a i t ė 1990, 61).

Be minėtų populiariausių – aukso, sidabro, marmuro, paskutiniojo dešimtmečio poezijoje gausiu brangiųjų akmenų. Svarbūs du jų funkcionavimo aspektai. Pirmasis padeda atskleisti brangakmenių ryšį su gamtos pasauliu, jų kuriamus metaforinius kontekstus. Antrasis ryškina ryšį su moters pasauliu.

Pirmuoju atveju ieškant atitikmenų tarp gamtos ir brangakmenių pasaulio ypač svarbi yra jų spalva ar atspalvis: „sūri / šlapdriba gatvėje iš lazurito“ (V a i č i ū n a i t ė 1990, 47), „dangus jau pavirtęs į drumzliną jaspį“ (Ibid., 91), „Balto agato skaidri atskala / lyg ledokšnis / delną atšaldo“ (V a i č i ū n a i t ė 1998, 12), „rudens diena skaidri / lyg žiedas su opalo akimi“ (Ibid., 46), „lyg opalo / šviesa tyli naktis“ (V a i č i ū n a i t ė 1998, 60), „spindėjo rasa / pabertais karoliukais šaltų ametistų“ (Ibid., 62), „Lyg mėlynas vilkdalgis, lyg ametistas / tamsus tas apyaušris“ (V a i č i ū n a i t ė 2000, 111). Šie aspektai realizuojami dažnai; brangakmenių spalvos, jų švytėjimas papildoma eilėraščių spalvinę gamą.

Ryšį su moters pasauliu atskleidžia dirbiniai iš brangakmenių arba su jais. Dažniausi papuošalai – karoliai, žiedas, apyrankė ir kamėja. Itin mėgstamas sidabro derinys su kitais brangiaisiais akmenimis: „spindi sidabro žiedas su jaspium, atekų akmeniu“ (V a i č i ū n a i t ė 2000, 85).

Kamėja pirmiausia yra akmuo, todėl akcentuojamas jo šaltis, kontrastuojantis su ją nešiojančios moters kūno šiluma: „Jūs bučiavot kamėją ant mano kaklo. / Bet kamėja – akmuo“ (V a i č i ū n a i t ė 1962, 47). Arba atvirkščiai – lyrinio subjekto būseną sutampa: „bet aš būsiu šalta kaip kamėja“ (V a i č i ū n a i t ė 1995, 27). Kamėjos gali būti iš gintaro, gali būti ir iš kitų brangiųjų akmenų.

Žemynos vainikuose yra eilėraščių ciklas „Kamėjos“. Jame lyg akmenyje raižomi Homero poemų moterų likimai.

Blogą lemtį reiškia papuošalo praradimas ar jo suirimas: „Senamiesty pametei pavakare / sidabro apyrankę“ (V a i č i ū n a i t ė 1990, 50). Pabirę karoliai paprastai reiškia artimos moters netektį – sesers ar dėdienės – „kur pabirę nefrito karoliai – / žalsvieji lošimo kauleliai / jau laimėję tau amžiną būtį, / nurieda į šviesą per kelią“ (V a i č i ū n a i t ė 1998, 63).

Kaip vienas iš įdomiausių brangakmenių minėtinas obsidianas, arba vulkaninis stiklas, taip pavadintas romėno Obsidijaus garbei, kuris šį mineralą iš Etiopijos atnešė į Romą. Jis yra itin raštuotas, stipriai mirguliuojantis (D u d a , R e j k 1998, 180). Vaičiūnaitės kūryboje obsidianas derinamas su sidabru. Pirmuoju atveju jis atveria nakties pasaulį („ištiesk / rankas į naktį tarsi parkeliavus – / po skliautais juoda, aukšta ir skaidru, / obsidianas, puoštas sidabru, <...> / bet neišvengsi to, kas atsitiks – / po kojom ledas ar vulkanų stiklas, / ar tik šaligatvių šalta lava“ – V a i č i ū n a i t ė 1987, 29). Antruoju – moters likimo peripetijas:

Sidabro senas žiedas
tarsi nugramzdintas vandeny,
obsidiano apskrita akis –
pirmykštis juodas veidrodis,
koks veidas – kaukė jo dugne išnirs,
ką širyt skandini
ugnikalnio kiaurymėj,
ką atneš likimas daugiaveidis;
vos paskutinė vasaros diena prašvis,
neliks Dianos,
tos šviesiaplaukės Anglijos princesės,
švies obsidianas –
vulkano juodas stiklas...
„Juodas vulkano stiklas“ (V a i č i ū n a i t ė 1998, 28)

Į subjektyvų asmeninį kontekstą yra patekęs selenitas, gipso atmaina, – „Selenė, selenitas, Selenytė – motinos / mergautinė, / sumirgus temstant / neįrašyta antkapyje pavardė...“ (V a i č i ū n a i t ė 2000, 25). Pasitelkiant brangakmenių semantiką, ieškoma motinos mergautinės pavardės etimologijos.

Brangakmeniai vėlyvojoje poetės kūryboje dažnokai siejami su žvaigždynais: „skaitai apie Saturno akmenį – agatą“ (V a i č i ū n a i t ė 1995, 97). Triptike „Saulės akmenukai“ kalbama apie chrizolito, heliotropo ir avantiūрино kilmę, esama istorinių pasakojimų fragmentų: „Chrizolitas – / auksinis baroko akmuo, / atgabentas kryžiuočių, / žalzgana atskala / nuo uolos...“ (V a i č i ū n a i t ė 2000, 112); heliotropas – „Tamsiai žalias akmuo / lyg aptėkštas dar gyvu krauju, / jo aitroka / paslaptinę energiją / tuoj pajunti, / elektrinę jo trauką, / vos sugniauži delne / geležingąjį tamsžalį / heliotropą, / tą karių ir keliautojų akmenį, / gydančių galių / įkrautą“ (Ibid., 113). Avantiūrinai – „Smulkiagrūdis auksinis raudonas / šviesos mirguliavimas <...> vienuolyne senam prie Venecijos / meistrą / apakinęs spindesiu“ (Ibid., 114).

Vaičiūnaitės eilėraščiuose dar minimas turkio žydris (V a i č i ū n a i t ė 1994, 66), brangakmenis paslaptingu pavadinimu – Jaučio akis („Jaučio akie – / debesuotas juodasis / Mėnulio akmuo“ – V a i č i ū n a i t ė 1998, 31). Jaučio akis, kaip nurodo brangakmenių žinynai, yra kvarco atmaina.

Kuo svarbūs brangakmeniai Juditai Vaičiūnaitei? Atrodo, kad poetę jaudina pats jų dalyvavimas žmogaus pasaulyje daugelį šimtmečių. Eilėraščiai atskleidžia, kad poetė nebuvo linkusi į ezoteriką, kad ji žinojo brangakmenių legendas, su jais susijusius tikėjimus, bet jais nepiktinaudžiavo. Ypač svarbus ryšys su moters buitimi ir būtimi. Brangiųjų akmenų spalvos, atspalviai, jų švytesys niuansuoja poetinio pasaulio spalvinę gamą, niuansuoja gamtos ir žmogaus pasaulius, juos susieja metaforiniais ryšiais. Brangakmenių gausa teikia Juditos Vaičiūnaitės poetiniam pasauliui rafinuotumo, sakyčiau – švytėjimo.

Literatūra

- Crowe 2007 – Judith Crowe, *Brangakmenių žinynas*, Vilnius: Naujoji Rosma.
- Daujotytė, Gutauskas 2001 – Viktorija Daujotytė, Leonardas Gutauskas, „Vasario snieguolių vainikas“, *Dienovidis*, 2, 7.
- Duda, Rejk 1998 – Rudolf Duda, Luboš Rejk, *Brangakmenių žinynas*, Vilnius: Mūsų knyga.
- Vaičiūnaitė 1962 – Judita Vaičiūnaitė, *Kaip žalias vynas*, Vilnius: Vaga.
- Vaičiūnaitė 1968 – Judita Vaičiūnaitė, *Po šiaurės herbais*, Vilnius: Vaga.
- Vaičiūnaitė 1971 – Judita Vaičiūnaitė, *Pakartojimai*, Vilnius: Vaga.
- Vaičiūnaitė 1980 – Judita Vaičiūnaitė, *Šaligatvio pienės*, Vilnius: Vaga.
- Vaičiūnaitė 1984 – Judita Vaičiūnaitė, *Smuikas*, Vilnius: Vaga.
- Vaičiūnaitė 1985 – Judita Vaičiūnaitė, *Nemigos aitvaras*, Vilnius: Vaga.
- Vaičiūnaitė 1987 – Judita Vaičiūnaitė, *Žiemos lietūs*, Vilnius: Vaga.
- Vaičiūnaitė 1990 – Judita Vaičiūnaitė, *Šešėlių laikrodis*, Vilnius: Vaga.
- Vaičiūnaitė 1994 – Judita Vaičiūnaitė, *Pilkas šiaurės namas*, Vilnius: Vaga.
- Vaičiūnaitė 1995 – Judita Vaičiūnaitė, *Žemynos vainikai*, Vilnius: Vaga.
- Vaičiūnaitė 1998 – Judita Vaičiūnaitė, *Seno paveikslo šviesa*, Vilnius: Vaga.
- Vaičiūnaitė 2000 – Judita Vaičiūnaitė, *Debesų arka*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

Gemstones in the Poetry of Judita Vaičiūnaitė

Summary

Keywords: *organic gemstones, inorganic gemstones, semantic contexts.*

The semantics of the gemstones, their spread in the poetry of Judita Vaičiūnaitė, their associative contexts, created by the relations between the human and natural worlds are analysed in the article.

Due to the chosen aspect and searching for the methodological basis for it, the works by French psycho critics, promoting the study of subjective succession of associations and search for repetitive metaphors, were revised. The methodology, being still attractive, gives opportunity to enter the poetic world at a slightly unexpected angle. A lot of gemstones can be found in the works of Judita Vaičiūnaitė – more than twenty names, their usage constituting a system, colouring the most important subjects of her lyrics, sometimes creating unexpected contexts.

The spread of the organic (amber, pearls, corals, shells) and inorganic (silver, gold etc.) precious stones (and metals) and their semantic contexts are analysed in the article.

How are gemstones important to Judita Vaičiūnaitė? It seems that the poetess is moved by their long-time existence in the human world. The poems show that the poetess didn't tend to exoteric, that she knew the legends of the precious stones and the beliefs connected with them, but didn't overuse them. Especially important is the connection between gems-

tones and women's everyday life and existence. The colours of the precious stones, shades, shining, nuance the scale of colours of the poetic world, shade human and natural worlds, and connect them with metaphoric links. The abundance of the gemstones makes the poetic world of Judita Vaičiūnaitė more refined; in other words, gemstones make it shine.

V i r g i n i j a B A L S E V I Č I Ū T Ė - Š L E K I E N Ė

Lietuvių literatūros katedra

Vilniaus pedagoginis universitetas

T. Ševčenkos g. 31

LT-08106 Vilnius

[balseviciute.v@gmail.com]